

Євген ГЕССЕН,
*голова Громадської молодіжної
організації «Товариство німецької
молоді «Данпарштадт»*

ЕКОНОМІЧНІ ПРОЕКТИ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЕТНІЧНИХ НІМЦІВ УКРАЇНИ ЩОДО ВІДРОДЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ (у 1990-х рр.)

В умовах розвитку України як європейської демократичної держави важливими питаннями постають міжнаціональні відношення та налагодження конструктивного діалогу між представниками різних релігійних конфесій та національностей. З метою розбудови громадянського суспільства, важливо не тільки державному рівні проводити суспільно-політичні заходи спрямовані на здолаття міжнаціонального непорозуміння, але й організувати спільні економічні заходи. Їх ціль – формування економічного базису із залученням іноземних інвестицій, створення нових, у т.ч. містоутворювальних підприємств, організація нових робочих місць та відродження національних районів етнічних меншин України. Це можливо зробити через взаємодію органів державної влади із громадськими організаціями національних громад.

Із здобуттям незалежності, в Україні починаються демократичні процеси, які широко афішуються на міжнародному рівні та налагоджується взаємодія із закордонними державними та громадськими структурами. В самій державі, активно розпочинається процес встановлення контактів етнічних громад із країнами свого походження. Створюються і діють спільні підприємства й установи, розробляються інвестиційні проекти, соціальні, економічні, культурно-освітні, екологічні, молодіжні, дитячі та лікувально-оздоровчі програми. [6]

У відносинах з ФРН об'єктом інтересу міжнародної української політики становляться організації етнічних німців України в особі Українського республіканського громадсько-політичного та культурно-просвітницького товариства радянських німців «Відродження» (з 1992 року - Міжнародна громадська організація «Товариство німців «Відергебурт»).

Основними формами діяльності товариства були: проведення лекцій, вечорів, створення німецьких культурних центрів, недільних шкіл, курсів німецької мови, налагодження контактів з німецькомовними державами шляхом створення спільних підприємств та ін.. [22]

У 1990 році при Дніпропетровському обласному громадсько-політичному та культурно-просвітницькому товаристві радянських німців «Відродження» створено науково-виробничу фірму «Мір», її плани передбачали наукову, економічну, виробничо-технічну та сільськогосподарську діяльність. Також, заплановано створення культурно-освітніх організацій, у т.ч. музею, бібліотеки та центру німецької культури. [1] Крім цього, діячами товариства німців

«Відродження» проведено ініціативи щодо відродження німецьких поселень радянських німців, які існували в Україні до 1941 року та створення нових підприємств. Так, у Дніпропетровській області у 1990 році за зверненням Дніпропетровського обласного товариства радянських німців «Відродження» було прийнято рішення Виконавчого комітету Дніпропетровської обласної ради народних депутатів «Щодо створення поселень радянських німців», відповідно до якого вирішено вважати доцільним створення компактного поселення радянських німців на території с.Любимівка Дніпропетровського району та доручено виконкому Любимівської сільської ради народних депутатів та адміністрації радгоспу «Україна» приймати на проживання та роботу переселенців з числа осіб німецької національності. [14]

У січні 1992 року Президент України Леонід Кравчук відкрито заявив, що уряд готовий прийняти 400 тисяч німців із Росії і розселити їх в Україні[13]. Для організації розміщення та працевлаштування людей Президент прийняв рішення «погодитись з пропозицією Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів України і Товариства німців України «Відродження» («Відергебурт») і утворити при Комітеті у справах національностей Українсько-німецький фонд. [20]

На той час в Росії були прийняті ініціативи щодо реабілітації репресованих народів які передбачали відродження державності репресованих народів, у т.ч. етнічних німців[5]. Але у 1992 році Президент Росії Б.М.Єльцин заявив про недопущення відновлення автономної республіки німців на Волзі, та запропонував німцям територію ракетного полігону Капустін Яр[10]. Це призвело до обурення німецького населення РФ та від'їзду етнічних німців з Росії. В свою чергу російські ЗМІ виступили із критикою українських ініціатив щодо підтримки німців колишнього СРСР, оскільки вбачали в цьому спробу «переманити в Україну російських німців, а заодно і 200 млн. марок, які Німеччина обіцяла відпустити Російській Федерації на облаштування німців Поволжя».[11]

Відповідно до Положення про Українсько-німецький фонд, його завданнями були організація та фінансування заходів по поверненню депортованих німців у місця їх історичного проживання на території України, сприяння соціальному, економічному та культурному розвитку областей України, в які вони повертаються, участь у створенні і розвитку сільськогосподарських, промислових та інших підприємств (в тому числі спільних підприємств), комерційних організацій (включаючи банки), соціально-культурних установ та навчальних закладів. [21]

Як наслідок цього, в Україні виник ажіотаж: місцеві органи управління, подавали заяви до обласних комісій у справах переселенців, запрошуючи в колгоспи та радгоспи німців-фахівців. [17] Так, наприклад, станом на початок 1993 року в Дніпропетровській області уточнено розташування німецьких поселень в чотирьох районах області, оформлено акти вибору будівельних площадок та створено тимчасові поселення з мобільних контейнерних домівок системи «Піонер-2». [4]

У 1993 році було укладено міжурядову україно-німецьку «Угоду про співробітництво у справах депортованих осіб німецької національності» які в 1930-1940-их роках стали жертвами переслідувань. Україна сприятиме і допомагатиме поверненню депортованих громадян німецької національності та поселенню в місцях їх історичного проживання. Угода передбачала реабілітацію осіб німецької національності. В свою чергу уряд Німеччини Уряд зобов'язується підтримувати процес повернення і поселення депортованих представників німецької меншини в Україні, приймати участь у розробці програм, надавати економічну та фінансову допомогу в їх реалізації, надавати допомогу по технічному обладнанню нових та переобладнанню існуючих промислових та сільськогосподарських підприємств.[19] Фінансова допомога надається через Німецьке товариство міжнародного співробітництва GTZ, яке відкрило представництво в Україні у 1993 році.[3]

Проте на етапі підготовки угоди виявилися серйозні розбіжності в концептуальних підходах сторін. Зокрема, німецька сторона настоювала, щоб мали право переселення в Україну не тільки ті німці, що були депортовані безпосередньо з України, але і з інших регіонів колишнього СРСР. Компроміс було знайдено, у результаті чого відповідно до регіональних програм переселення передбачалося переселити на територію України 250 тисяч осіб німецької національності.[16]

На кінець 1993 року Українсько-німецькому фондові виділено понад 1500 контейнерів-будинків. У миколаївській, Херсонській та Одеській області розпочато будівництво 12 постійних житлових поселень для німців. За рік роботи фонду в Україну переїхало і розмістилося більше 1500 переселенців. Станом на кінець 1993 року в Україну переїхало ще 2000 переселенців. Крім того, у більш як 20 районах в 7 областях а АР Крим розпочинається будівництво поселень для німців-репатріантів. [8]

У 1993 році було створено Міжурядову українсько-німецьку комісію у справах депортованих німців, які повертаються в Україну, мета якої була координація роботи центральних і місцевих органів державної виконавчої влади, спрямованої на забезпечення вирішення комплексу питань щодо добровільного повернення в Україну депортованих німців і їх поселення та підготовка пропозицій з питань, які потребують рішення Уряду. [12]

У 1999 р. за ініціативою і за підтримки Донецького обласного національно-культурного товариства німців «Відергебурт» створено Асоціацію німецьких підприємців Донецької області «Дойчес Хайм» (АНП «Дойчес Хайм»). Її метою є координація зусиль німців Донецької області, які займаються підприємницькою діяльністю, у налагодженні та розвитку українсько-німецького співробітництва, допомога їм в започаткуванні власної справи (розробка проектів, пошук партнерів).[7]

У 1997 році між Україною та Німеччиною ратифіковано угоду про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні. В рамках договору передбачено проведення заходів, щодо розвитку інфраструктури, підготовки фахівців, розробка програм, економічна та фінансова підтримки їх виконання.[18]

Але недостатня забезпеченість депортованих житлом, об'єктами культурно-побутового призначення, невирішеність питання набуття особами німецької національності громадянства України, стала однією з причин того, що німці-переселенці, які повернулися в Україну почали виїжджати на свою історичну батьківщину. В наслідок цього, регіональні програми переселення німців в Україну не виконувались. [9]

Крім цього треба виділити наступні причини, по яким дані проекти не мали великого позитивного результату.

1. Поступовий відхід українського та німецького урядів від реабілітації етнічних німців України, що в свою чергу «зруйнувало віру та надію німців на відновлення справедливості та спровокувало подальший зріст виїзних настроїв». [2]

2. Плановий розкол інститутів громадянського суспільства етнічних німців України через створення штучної опозиції за участю працівників Німецького товариства міжнародного співробітництва (Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit - GTZ). [23]

3. Недостатня прозорість розподілення фінансової допомоги з-за кордону. [15]

На сьогодні, серед інститутів громадянського суспільства етнічних німців України відсутні ініціативи, щодо створення міжнародних економічних проектів із залученням іноземних інвестицій та щодо відродження раніше існуючих поселень етнічних німців України. [24]

Список використаних джерел

1. «Возрождение» - за Перестройку // «Дніпро вечірній» - 1990. – 09 липня
2. Meeting der Solidarität und der Unzufriedenheit / Monatszeitung der Deutschen in der Ukraine «Deutscher Kanal» № 10 (90) Oktober 2000. с.5, Kiew
3. Web-seite Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit – Режим доступу: giz.de/en/html/about_giz.html
4. Будут немецкие поселения // Газета рад народних депутатів Дніпропетровської області «Собор» – № 4(111) від 22 січня 1993 року
5. Закон РСФСР от 26 апреля 1991 г. № 1107-1 «О реабилитации репрессированных народов» - Режим доступу: base.garant.ru/10200365/
6. Ковач Л.Л. Етнічні спільноти Донбасу в суспільно-політичному просторі регіону / Л.Л. Ковач // Наукові записки Інституте політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України – К., 2013- № 5 (67) – с.51;
7. Ковач Л.Л. Етнічні спільноти Донбасу в суспільно-політичному просторі регіону / Л.Л. Ковач // Наукові записки Інституте політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України – К., 2013- № 5 (67) – с.50;

8. Кудряченко А.І. Вихідці з німецьких земель на теренах України: минуле і сьогодення / Кудряченко А.І. Кулініч І.М., Хохлачов В.В. // К.: Наукова думка, 1995; с.42
9. Міронова І.С. Національні меншини України / І.С.Міронова // Навчально-методичний посібник Миколаїв-Одеса ТОВ Від 2006
10. Мунтаниол В.В. Волеизъявление немцев России остаётся в силе / Russlanddeutsche Online-Zeitung - Режим доступу: rd-zeitung.eu/news/kongress.htm
11. Портников В. Немцев хватит на всех / В. Портников // Независимая газета. – 1992. – 6 февр. - Режим доступу: ualberta.ca/~khineiko/NG_92_93/1141424.htm
12. Постанова Кабінету міністрів від 29 квітня 1993 р. № 314 «Про створення Української частини Міжурядової українсько-німецької комісії у справах депортованих німців, які повертаються в Україну» - Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/314-93-п
13. Президент України Леонід Кравчук відповідає / П. Косцінський // Український універсальний журнал Нові дні. - 1992. - № 508 (червень). - С. 11-12.
14. Рішення Виконавчого комітету Дніпропетровської обласної ради народних депутатів від 24 травня 1990 року № 211 «Об образовании поселений советских немцев» – Режим доступу: genosse.su/novosti/istoriya/1224-7-rshennya-vikonavchogo-komtetu-dnpropetrovskoyi-oblasnoyi-radi-narodnih-deputatv-schodo-stvorennya-poselen-radyanskih-nmcv-vd-24-travnnya-1990-roku-211.html
15. Скандал, масштабы которого могут зайти слишком далеко. О секретах ГТЦ в Украине / Monatszeitung der Deutschen in der Ukraine «Deutscher Kanal» № 7 (99) September 2001. с.1, Kiew
16. Степанов В. Історія нереалізованого плану (До 20-річчя започаткування проекту повернення на територію України депортованих німців) / В. Степанов // Зовнішні справи. – 2012. – №1. – С. 49–51.
17. Тхоржевський (Бертъє) Р. Й. Німці Тернопільщини в контексті історичного розвитку (з кінця XVIII до початку XXI століть) Науково-популярний нарис / Р. Й. Тхоржевський (Бертъє) // Крайова рада (Ландсрат) німців Тернопільщини – Т., «Підручники & посібники» 2000 рік.
18. Угода між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про співпрацю у справах осіб німецького походження, які проживають в Україні від 18 липня 1997 року – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276_002
19. Угода між Урядом України і Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у справах депортованих осіб німецької

національності та взаємне забезпечення прав національних меншин від 10 червня 1993 року – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276_009

20. Указ Президента України «Про утворення Українсько-німецького фонду» від 23 січня 1992 р № 51 – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/51/92
21. Указ Президента України від 12 лютого 1992 року № 78 «Про затвердження Положення про Українсько-німецький фонд» - Режим доступу: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U007800.html
22. Фольмер В.П. Силами добрыми хранимые / В.П. Фольмер. – Режим доступу: samlib.ru/f/folxmer_w_p/silamidobrimichranimie.shtml
23. Чрезвычайное заседание Фольксрата / Monatszeitung der Deutschen in der Ukraine «Deutscher Kanal» № 12 (81) Dezember 1999. с.1, Кіев
24. V. Kongress RDU. Kiew, 2013 Rat der Deutschen der Ukraine und V. Kongress der Deutschen der Ukraine – Режим доступу: genosse.su/1226-24-v-kongress-rdu-kiew-2013-rat-der-deutschen-der-ukraine-und-v-kongress-der-deutschen-der-ukraine.html